

Türkiye'deki Orman Köylerinde Ağaç Sağlığı Üzerine Yerel Bilgi^{1*} Akile Gürsoy²

Giriş

Ormanlar, Ağaçlar ve Ağaç Sağlığı

Dünya üzerindeki kara alanın yaklaşık %30'unun ormanlarla kaplı olduğu tahmin edilmektedir (FAO 2016). Ancak bu alanın ne kadarının balta girmemiş, ne kadarının aşırı bozulmuş, ne kadarının ikisi arasında bir durumda olduğu belirsizdir. Bu konuda edindiğimiz küresel veriler, ormanların sağlıklı olup olmadığını, zararlı böcekler, hastalık, orman yangınları, rüzgar ya da hava kirliliğine maruz kalıp kalmadığını değerlendirmemize olanak tanımıyor (Archard 2009). Bununla beraber, ormanın geleceğini değerlendirmek ve herhangi bir iyileştirici önleme gereksinim duyulup duyulmadığını belirlemek açısından orman sağlığını incelemek önem taşımaktadır. Ormanları etkileyen, sürekli değişim gösteren doğal ya da insan kaynaklı süreçler oldukça karmaşıktır ve sadece doğal süreçler hakkında değil, aynı zamanda ormanları etkileyen insan davranışları hakkında da ayrıntılı bilgi gerektirmektedir (PROFOR ve WORLD BANK GRUP 2017). Ağaç sağlığı ve ıslahına yönelik yerel gözlemler ve sahip olunan bilgi, mevcut durumu değerlendirmede son derece önemli bilgi kaynakları sağlayabilir.

Yangınlar, istilacı böcekler ve patojenlerin neden olduğu orman ölümlerinin yirminci yüzyılda yaşadığımız örneklerin ötesinde artması endişe vericidir (Millar and Stephenson 2015). Doğadaki bu değişikliklerin kaynağı ve çevresel müdahalelerin sonuçları çeşitli gözlemcilerle çıkar grupları arasında her zaman bir tartışma konusu olmuştur (Dobson and Eckersley 2006; Kagan 2009). Güncel ulusal orman politikaları da, tek türde ağaç dikmek gibi bir zamanlar yararlı ve gerekli olduğu düşünülmüş olan birçok müdahalenin ağaçların hayatta kalması ya da dengeli bir ekosistem için en uygun şartları sağlamadığını göstermektedir (Angel 2008).

Türkiye'deki orman köyleri üzerine, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) desteğiyle yürütülmüş antropolojik bir araştırmaya (2014-2017) dayanan bu yazı, köylülerin orman ve ağaç sağlığına ilişkin algılarını incelemektedir. Ağaç sağlığı algısı, köylülerin çevrelerindeki ağaçlara olan ilgilerini ve ağaçları nasıl değerlendirdiklerini yansıttığının yanı sıra zararlı böcekleri yok etmeye ve hasta ağaçların nasıl iyileştirileceğine yönelik adımların neler olması gerektiğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

¹ Gürsoy, Akile. 2018. "Local Knowledge on the Tree Health in The Forest Village in Turkey", The Human Dimensions of Forest and Tree Health (ed. Urquart vd.) içinde pp. 47-76, Palgrave Mcmillan: London.

² Prof. Dr., Beykent Üniversitesi

*Çeviren: Uğur Baysal Kilisli

Bu çalışmada, köy yaşantısını ve insanların ormanla ilişkisini anlamak amacıyla ülke genelinde seçilmiş köylerden derlenen görsel belgelerin yanı sıra niteliksel ve niceliksel veriler toplanmıştır.

Yazıda tartışıldığı üzere, köylüler çeşitli ağaçlarla çeşitli şekillerde ilişki kurmakta ve ağaç sağlığına ilişkin algıları söz konusu ağaca atfettikleri değere göre şekillenmektedir. Mevcut durumda, ağaçların sosyal ve kültürel değerleri ve bunların ağaç sağlığıyla ilişkili insan davranışını nasıl etkileyebileceği üzerine araştırmaların yetersiz olduğunu söyleyebiliriz (bkz, örneğin, Marzano et al. 2016).

Bu yazı öncelikle Türkiye'deki ormanlar ve ağaçların mevcut durumunu ortaya koymaktadır. Ardından, ağaçların özel bahçelerde kapladığı ayrıcalıklı yerin önemi ve ağaçların Türk folklorundaki değeri takip eden bölümde ele alınmaktadır. Ormanların mülkiyetinin devlette olması ve devlet tarafından kontrolü Türkiye bağlamında önemli bir konu olduğundan ormanlar ve ormanların orman köylüleri üzerindeki etkilerine dair kanun ve yönetmeliklere ilişkin tartışmalar da bu çalışmada sunulmuştur. Bununla birlikte, hızlı kentleşme, ormanlarla ilgili endişeleri kırsal bir mesele olmanın ötesine taşımış, aynı zamanda kentsel bir mesele haline getirmiştir. Bu sosyal olgu, ağaç kategorilerinin sadece ormanlardaki, bahçelerdeki ve meyve bahçelerindeki ağaçları değil, aynı zamanda şehirlerdeki park ve bahçelerde bulunan ağaçları da içerdiği anlamına gelmektedir. Takip eden bölüm ise orman köylülerinin belirli ağaç hastalıklarına bakış açısına ilişkin araştırma sonuçlarını tartışmaktadır. Bu tartışmada ağaçların sağlığını yorumlamadaki çeşitli fikir ayrılıklarının yanı sıra ağaç sağlığı ve hastalıklarına dair farklı açıklamaların yerel bilgi ile bilimsel bilgi karşılaştırması dayanak alınarak analizi yapılmıştır.

Türkiye'de Ağaç ve Ormanlar

Türkiye orman çeşitliliği, özellikle de biyo-çeşitlilik açısından, oldukça zengindir. Küresel Çevre Tesisi (GEF) biyo-çeşitlilik için fayda indeksine göre, sahip olduğu medyan 1,5'tir. Fayda indeksi ölçeği (0-100) olan bu ölçeğe göre Türkiye 6,23 indeks değerine sahiptir. Örneğin topraklarının neredeyse dörtte üçü ormanla kaplı olmasına rağmen, Finlandiya'nın 0,2 indeksine sahip olduğunu görmekteyiz. Türkiye bu ölçekte 192 ülke arasında 43. sırada yer alırken Finlandiya 0,17'lik bir skorla 164. sıradadır (The World Bank 2009). 2016 Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye'nin %15'inden fazlası ormanlarla kaplı haldedir (bkz Tablo 1).

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birleştiren kesişim noktasının merkezinde yer alan ve üç denizle, yani kuzeyde Karadeniz, güneyde Akdeniz ve batıda Ege Denizi'yle çevrili Anadolu yarımadası, çeşitli ve benzersiz ekosistemlere sahip bir yarımadadır. Ormanlar ağırlıklı olarak, kuzeybatı kısımlarında meşe ormanları ile güney kısımlarında çam ormanları şeklinde dağılım gösterir (De Planhol 1965; Çağlar 1992; Bingöl 2005). Ülkede 11.000 bitki türü olduğu bilinmektedir ve bu bitki türü zenginliği neredeyse tüm Avrupa kıtasının bitki türlerinin sayısının toplamına denktir. Buna ek olarak, bu türlerin 3708'i endemik kabul edilir. Longoz sulak alan ormanları gibi çeşitli orman türleri sadece Türkiye'nin batısında bulunmaktadır.

Dikkate değer biyo-çeşitlilikteki bu ağaçların ve ormanların sağlığı, çok önemli bir ekolojik mesele olarak karşımızda durmaktadır.

Tablo 1 Ormanlık Bölgeler, seçilmiş ülkelerin demografik ve ekonomik değişkenleri (Kaynak; 2016 The Little Green Data Book, World Bank, Washington, 2016)

Ülke	Nüfus (milyon)	Arazi (1000 Km2)	Kişi başı GSMH(USD)*	Kent Nüfusu. (% of total)	Tarım Arazisi (%)	Ormanlık alan (%)	Tehlike altındaki bitki türleri
Brezilya	206,10	8.358,00	9.844,00	85,40	33,00	59,00	516,00
Çin	1.364,30	9.388,00	6.419,00	54,40	55,00	22,20	568,00
Finlandiya	5,50	304,00	40.233,00	84,10	7,00	73,10	8,00
Fransa	66,20	548,00	35.829,00	79,30	53,00	31,00	41,00
Almanya	81,00	349,00	40.365,00	75,10	48,00	32,80	24,00
Hindistan	1.295,30	2.973,00	1.352,00	32,40	61,00	223,80	385,00
Japonya	127,10	365,00	29.768,00	93,00	12,00	68,50	24,00
Mozambik	27,20	786,00	511,00	31,90	64,00	48,20	84,00
Yeni Zelanda	4,50	263,00	36.053,00	86,30	42,00	38,60	23,00
Rusya	143,80	16.377,00	10.677,00	73,90	13,00	49,80	59,00
Türkiye	75,90	770,00	9.762,00	72,90	50,00	15,20	104,00
İngiltere	64,60	242,00	39.041,00	82,30	71,00	13,00	22,00
ABD	318,90	9.147,00	46.858,00	81,40	44,00	33,90	379,00

* Uyarlanmış net GSMH: Brüt GSMH'dan sabit sermaye tüketimi, enerji kaybı, doğal kaynak kaybı ve net orman kaybının yıl ortası nüfusuna bölünmesiyle hesaplanmaktadır. (Dünya Bankası; 2014 verileri)

Türkiye'deki ormanlık alanlar geçtiğimiz son otuz yılda neredeyse yıllık bir milyon hektar artışla büyüme gerçekleştirmiştir. Bu durum ağırlıklı olarak, kırsal bölgelerden şehirlere yapılan göçlerden kaynaklanmıştır. Bu göçlerin sonucu olarak, işlenmeyen arazi çok geçmeden orman arazisi haline almaktadır. Bu tespite ek olarak, orman alanlarındaki artış için çevre sorunları hakkında artan toplum bilinci ile kamu ve özel sektörün ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırma faaliyetleri de gerekçe olarak gösterilebilir.

Ormanlardaki başlıca ağaç türleri meşe (*Quercus spp*, 13 farklı tür); kızılçam (*Pinus brutia*); ve Anadolu karaçamıdır (*Pinus nigra*) (Türkiye Cumhuriyeti, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü 2015). Doğal ve dikilmiş ormanlara ek olarak, Türkiye çok sayıda endemik ve dikilmiş meyve ağaçlarına sahiptir. Dikilmiş meyve ağaçları çoğunlukla meyve bahçelerinde veya mesken bahçelerindedir (Mataracı 2004; Namikoğlu 2012).

Ağaçlar Türkiye'de vazgeçilemez bir beslenme kaynağı olmasının yanı sıra önemli bir gelir kaynağı olmaya da devam etmektedir. Ülkenin en sık ormanlık bölgelerinde bile orman köylerinin geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve ormancılığın farklı seviyelerdeki birleşimi olagelmıştır. Meyve ağaçları ise hane halkı ekonomisinde daima önemli bir yer kaplamıştır. Dolayısıyla, ağaçların sağlığı konusunu tüm boyutlarıyla ele alabilmek için, bahçe ağaçlarının da konuya dahil edilmesi gerekmektedir (Alkan and Toksoy 2008; Tan 2016; Çenkoğlu 2016; Bozok 2016; Erdoğan 2017; İdrisoğlu 2015).

Bahçelerin Yeri

Bahçeler ve meyve ağaçlarının insanlığın çevre tarihindeki ilişkisini ve etkisini tartışan Radkau, yaban karşıtı (yani meyve ağaçlarıyla dolu bahçe) incelemelerinin eski çağlardan beri doğayla iç içe ve aynı zamanda yaratıcı bir ilişkiyi ortaya çıkardığını iddia eder (Radkau 2008). Radkau bahçe ve tarlayı yaban hayattan ayrı unsurlar olarak kategorize eder. Bahçe en mahrem yerdir. Çoğu kez ayrıştırılmış ve çitle çevrilmiştir. Meyve ve sebze ihtiyacını karşılamanın yanı sıra, sembolik açıdan da özel alan olarak tanımlanmıştır. Bu hem Türkiye'nin kırsal kesimindeki köy bahçeleri hem de şehirlerdeki özel bahçeler için hala geçerlidir.¹

Tarihsel olarak bahçeler, tarlalarla kıyaslandığında, sınırlı boyutlarıyla köylülerin ve aristokratların doğal gübreler, budama ve diğer bitki yetiştirme yöntemlerini denemeleri için etrafı çevrili bir laboratuvara benzetilebilir. Bahçenin insanların yaşadıkları meskenlere yakınlığı yıl boyunca günlük gözlemlere de olanak sağlamaktadır. Bahçe, meyve ağaçlarıyla birlikte, insanın doğayla etkileşiminin en temel şekillerinden birisini sağlaması bakımından son derece önemlidir. Bahçe sürdürülebilirlik hissi ile birlikte güzele ulaşma ideali ve "ehlileştirilmiş" bir doğa fikri sağlar. Radkau, Üçüncü Dünyanın birçok bölgesinde tarımın ve ormancılığın sürdürülebilir gelişimi için ilham verebilecek bahçecilik ve meyve ağaçları birleşiminin tarımsal ormancılıkta birçok örneği olduğunu öne sürer.

Türk Kültürü ve Halk Bilgisinde Ağaçlar

Türk tarihinde ve mitolojisinde ağaçlar yüceltilmiş ve birçoğu kutsal kabul edilmiştir. Ağaçlara sembolik anlamlar yüklemek, İslamiyet döneminde de devam etmiştir (Altan et al. 1998). Modern halk biliminde, genel olarak ağaçlara ve özellikle anıtsal ağaçlara atfedilmiş birçok efsane vardır (Gülersoy 1972; Üsküdar Belediyesi 2003; Öner et al. 2010). Bazı ağaçların koruyucu bir karaktere sahip olduğu, bu ağaçlarla bağlantısı olan kişilerin refahını sağladıkları düşünülürken, bazıları ise onları kesmek veya yok etmek isteyenlere karşı kendilerini koruyan kutsal niteliklere sahip ağaçlar olarak görülmektedir (Altan et al. 1998).

Türkiye Cumhuriyeti'nde, kurucu lider Atatürk'ün ağaçlar ve ormanlara büyük önem verdiği bilinmektedir.² 1920'ler ve 1930'larda, ülke ağırlıklı olarak köylüydü. "Köylü milletin efendisidir"³ sözü de toprağı işleyen köylünün aynı zamanda ülkenin zenginliğini sağlayan sınıf olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Ormana yönelik anlayışla ağaçlar ve ormanların ülkenin zenginliğinin temelini oluşturduğu anlayışı tarımsal politikaların genel çerçevesine dahil edilmiştir.

Türk Hukukunda Ağaç ve Ormanlar

Bugün, Türkiye'de idari olarak "orman köyü" olarak sınıflandırılmış 21,000 köyde yaklaşık 10 milyon kişi yaşamaktadır. Ormancılık Yasasına göre, orman köyleri sakinlerinin ormanın belirlenmiş bölgelerindeki keresteden kazanç sağlama hakkı vardır.

Ağaç kesim ve budama işlemlerinin tamamı Orman Müdürlükleri nezdinde sıkı bir onay ve denetim sürecine tabidir.

Ağaçlara atfedilen efsanevi ve sembolik değerlere rağmen, ağaçları insan tahribatından korumak idari otoriteler tarafından sık sık vurgulanan haklı bir endişedir (bkz Anadolu Ajansı 2017).⁴

Türkiye’de, orman arazileri ve orman ürünlerinin yaklaşık %99’u devlete aittir. Orman arazilerinin sadece çok küçük bir yüzdesi özel mülkiyet veya vakıfların mülkiyetindedir (Gülöksüz 2010; Aygen 2002). İdari açıdan orman köyleri olarak sınıflandırılan köyler belirlenmiş orman arazilerinin kontrollü kullanımına sahiptir. Ağaç kesim ve tomrukçuluk süreci devlet ormancılık idaresi tarafından sıkı bir şekilde düzenlenir ve kontrol edilir.

Türkiye’de ormancılık tarihine baktığımızda Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu’nda ormancılık uygulamaları ve politikaları halkın çoğunluğunun kırsal ortamda yaşaması nedeniyle “rasyonel” orman idareciliği veya bilimsel ormancılık yapma yönünde gösterilen çabalarla doludur. Dursun, merkezileşmenin hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet Türkiye’sinde ormancılığın gelişmesi üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğunu savunmaktadır (Dursun 2007).

Kentsel Büyüme ve Ormanların Kaderi

Ormanlar karakteristik olarak köyler ve kırsal hayatla ilişkilendirilmiş olsa da, Türkiye’deki hızlı kentleşme orman ve ağaç sağlığına yönelik endişelerin kentsel alanlara da yayılmasına neden olmuştur (Erdönmez ve Özden 2009; Göl et al. 2011; Atmış et al. 2007).

Türkiye’deki çoğu kentlinin köylerden yeni göç ettiği veya bir nesil önce göç etmiş olduğu da unutulmamalıdır. Türkiye’deki çoğu sosyolojik analiz kentleşme sürecini “kasabaların kırsallaşması” olarak tanımlarken şehirlerde ikamet edenlerin yaşam kavrayışının kentselden çok kırsala yakın olduğunu vurgulamıştır (Suzuki 1964, 1966; Karpat, 1967; Özbay 2015). Appadurai yurtiçi veya yurtdışı göç eden insanların hızlı yer değiştirme dönemlerinde değişmekte olan sosyal, bölgesel ve kültürel grup kimliğinin yeniden üretimine dikkat çeker. Grupların artık sıkıca bölgesel, mekansal olarak bağlanmış, tarihsel açıdan öz bilinçsiz, ya da kültürel olarak homojen olmadığına işaret eder (Appadurai 1991). Bu yer değiştirmelerin genel olarak doğayla ve özellikle ağaçlarla ilişkili algı mirasını nasıl etkilediğine dair soru hala ortada durmaktadır. Bir zamanlar bahçelerindeki ağaçlarının yanı başında yaşamış olan köylülerin şehir parkları veya civardaki halka açık ağaçlıklardaki, ormanlardaki ağaçlarla kurduğu ilişki artık farklı bir boyuttadır. Ancak, kırdan kente göçün analizini yapan sosyal bilimciler göçmenlerin genel olarak doğayla ve özellikle de ağaçlarla kurdukları ilişkiyle ilgili değişiklikleri çoğu kez göz ardı etmişlerdir.

Kentlerdeki geçim kaynakları, doğayla farklı bir ilişki kurulmasına neden olmaktadır. Kentlere göç eden köylülerin büyük bir çoğunluğu artık bir bahçeye sahip değildir. Artık yürüme mesafesindeki meyve bahçeleri ve tarlaları da yoktur. Köy hayatına kıyasla çok daha sıkışık olan çok katlı apartmanlarda yaşamaktadırlar.

Bazıları yine de düzenli olarak köylerini ziyaret etmekte, böylelikle köy ve kent hayatını karşılaştırabilmektedir. Araştırmamız, torunlarına bakmak için geçici olarak kasabalarda yaşamaya gelen ya da sağlık nedeniyle köyden ayrılan çoğu köylünün ferah ve temiz köy hayatını tercih ettiklerini göstermektedir.

Ağaç Kategorileri

Köylüler bahçeleri köyün içinde kurar. Mesken veya meyve bahçelerindeki ağaçların doğrudan köylülerin kendi sorumluluklarında olduğu görülmektedir. Bahçelerindeki ağaçlarda herhangi bir hastalık görürse, böcek ilacı almakta, diğer köylülerle fikir alışverişinde bulunmakta ve Orman Bakanlığı'na danışmaktadırlar. Bahçelerinde büyüyen meyveler ve sebzeler onlar için en büyük övünç kaynağıdır. Benzer biçimde, meyve bahçelerindeki meyve veren ve maddi kazanç sağlayan ağaçlar için de dikkatli ve kaygılıdırlar. Ancak, ormandaki ağaçların sağlığı, ağacın doğrudan sağladığı ekonomik değeri nispetinde önemlidir.

Antropolog Mary Douglas çığır açan gıda sınıflandırmasında, sembolik sınırların devamlılığına ilişkin teorileriyle, bazı hayvanların ve gıdaların neden ve nasıl yenilebilir kabul edildiğini anlamaya çalışmıştır (Douglas 1966). Türkiye'deki orman köylerindeki son antropolojik araştırmadan yola çıkarak köylüler için bahçe, meyve bahçesi ve ormanın farklı anlamlar içeren üç bağımsız alan olduğunu belirtmek isterim. Bahçedeki ağaçlar ev hayvanı, meyve bahçelerindeki ağaçlar evcilleştirilmiş hayvanlar gibiyken ormandaki ağaçlar doğadaki vahşi hayvanlara benzetilebilir. (Tablo 2)

Bazı ağaçları nasıl ve neden önemseydiğimiz ve diğerlerine karşı neden mesafeli ve ilgisiz olduğumuz da sembolik alanlara nasıl yerleştirildiklerine bağlıdır. Köylülerin bakış açısından bu sınıflama ağaçlara ve ağaç sağlığına yönelik algılarını da etkilemektedir. Bahçe ve meyve bahçelerindeki ağaçlar daha çok onların sorumluluğunda sayılırken ormanla ilişkileri çelişkilidir. Bir yandan da, ormanı sahiplenen ve ormanın en büyük zenginlikleri ve varlıkları olduğunu içeren bir söyleme sahiptirler. Onları en kızdıracak şeyin ormana yönelik haklarının ellerinden alınması ve ormanı kullanmaya artık erişimlerinin olmaması olduğunu söylerken ilginç bir karşıtlık oluşturacak biçimde ormandaki ağaçlar için sorumluluk taşımadıklarını da belirtmektedirler. Onlar açısından, devlet ormanlara yasal olarak sahip olduğuna göre, ormandaki ağaçların sağlıklı kalmasını sağlamaya yönelik gerekli önlemleri de almak zorundadır.

Orman Köyleri Üzerine Araştırma: Metodoloji

Türkiye'nin, her bölgenin bir coğrafi ve sosyo-ekonomik varlığını temsil eden, 12 NUTS-1 bölgesini kapsayan 12 seçilmiş orman köyünde etnografik araştırma yapıldı⁵ (Şekil 1). Bu araştırma için bu bölgelerin her birinden birer köy seçildi. Dolayısıyla, araştırma ülke genelinde toplam 12 orman köyünü kapsamaktadır.

Tablo 2 Ağaçların Konumları ve Kategorileri

Arazi	Kategori	İnsanla İlişkisi	Ağaç Koruma
Bahçeler (özel bahçeler)	Ehlileştirilmiş	Yakınlık, maddi ve/veya manevi değer	Özel
Tarla, meyve bahçeleri	Ehlileştirilmiş	Maddi değer	Çoğunlukla özel
Dikili ormanlar	Ehlileştirilmiş	Maddi değer	Devlet denetiminde
Halka açık şehir parkları	Ehlileştirilmiş	Maddi değer, turistik ve rekreasyon değeri	Devlet denetiminde
Ulusal doğal parklar, koruma altındaki	Yabani doğa	Maddi değer, turistik ve rekreasyon değeri	Devlet denetiminde
Dikili ormanlar	Denetimli yaban hayat	turistik ve rekreasyon değeri	Devlet denetiminde
Doğal ormanlar	Yaban hayat	Maddi değer sahibi olabilir	Devlet denetiminde

Şekil. 1 12 NUTS bölgesiyle Türkiye Haritası. Haritanın tasarımı için, Beykent Üniversitesi'nin Grafik Tasarım Bölümünden Turan Asan'a teşekkür ederim.

Seçilmiş lisans ve lisansüstü öğrencileri ve sosyal bilimciler belirtilen köylerde katılarak gözlem yaptılar. Her bir öğrenci bu köylerde bir ila üç aylık bir süre boyunca kaldı. Katılarak gözleme ek olarak, köy hayatı ve köylülerin ormanla etkileşimiyle ilgili her bir köyde köy muhtarı ve köyde kalıcı olarak ikamet eden hane halkından rastgele yöntemle seçilmiş hanelerde yarı yapılandırılmış görüşmeler yürütüldü. Veriler toplamda 330 hane halkı ve 12 köy muhtarını kapsamaktadır. Orman memurları ile yapılan görüşmelerin, çevreci STK'ların yayın ve broşürleri ile sosyal medyada gerçekleşen tartışmaların da araştırmamızın amaçları doğrultusunda analizi yapıldı.

Araştırma ekibi⁷ seçilen her köyü ziyaret ederek köyün muhtarları, erkekleri ve kadınlarıyla konuştu. Araştırma projesinin temel ilgi alanlarından biri köylülerin köyü çevreleyen ormanla ilişkilerini ve orman sağlığı algısını yerel halk etiyojisi yönünden anlamaktı. Proje, ormanların köylerin ekonomik geçimlerdeki rolünü anlama ve değerlendirme genel hedefiyle, keşifsel sosyal antropolojik nitelik içermektedir (Resim 1 ve 2).

Resim. 1

TR7 Orta Anadolu'da orman köyü (Erdoğan 2017)

Resim. 2

TR9 Doğu Karadeniz Bölgesinde orman köyü (Türkeli 2014)

Bulgular

Araştırma bu köylerdeki demografik değişime ilişkin ulusal bulguları doğrulamaktadır: Bütün köyler genç nüfuslarını kaybetmiş durumdadır. Bu durum köy geçiminin ve ekonomisinin daha durgun hale geldiği, tarımsal alan ve ormanlardan değer üretme potansiyelinin kasaba ve şehirlerdeki maaşlarla yer değiştirdiği anlamına gelmektedir (Çakın 2015; Doğru 2016; Emlik 2017; Tüncer 2016). Yeni neslin göçü köyün yerleşim planına da yansımıştır. Bir zamanlar üç veya dört neslin bir arada yaşayıp ikamet etmiş olduğu binalar artık bomboş ve harap haldedir. Bu “hayalet” evler metruk durumdadır ve adeta köylerin terk edildiği izlenimi yaratmaktadır. Bununla birlikte, köylerde modern teknolojiyle inşa edilmiş ve yeni yapılmış villa tipi modern evler de mevcuttur. Bu evler çoğunlukla Avrupa’da çalışan ve gelecekte, emekliliklerinde yaşayacakları bir eve sahip olmak isteyen göçmen köylüler tarafından inşa edilmiştir. Köylerin, nüfusunun şehre göç edenlerin yaz aylarında ve tatillerde ailelerini ziyaret etmesiyle artması, değişmeyen bir nüfus özelliği olmuştur.

Genç nüfusun çoğunun artık köyde yaşamıyor olması ve tarım ve ormancılıkla eskiden olduğu gibi uğraşmamaları, ormanlar ve vahşi yaşam (bitkiler ve hayvanlar) hakkındaki yerel bilginin giderek kaybolmakta olduğu anlamına gelmektedir. Bundan elli sene sonra, yerli halkın bitkiler ve doğal yaşama ilişkin kapsamlı bilgisinin yok olmasa bile, önemli ölçüde azalmış olacağını öngörebiliriz. Bu durum orman ve ağaç sağlığı algısı ile ilgili bilgi için de geçerlidir.

Ağaç sağlığının kötüye gitmesinin sıklıkla dile getirilen bir nedeni de iklim değişikliğidir. Tüm köylüler günlük yaşamlarında iklim değişikliğini gözlemlemekte oldukları konusunda hemfikirler. İklim değişikliği algıları ağaç sağlığının kötüye gitmesiyle ilgili yerel söylemlerle sıklıkla ilişkilendirilmiştir. Köylüler küresel ısınma (daha sıcak yazlar, yerde daha az kar), mevsimsel sıcaklıklardaki değişiklikler ve düzensiz yağış miktarı, çeşmeler ve akarsuların kurumması gibi çeşitli çevresel sorunlar hakkında seslerini duyurmaktadırlar. Bu değişiklik tekrarlanan konuşmalarında kendisini açıkça gösterir:

“Geçmişte, yerde daha uzun süre kar olurdu. Kasım’ın ortasından Mart’ın sonuna kadar kar olurdu. Kar, 2 metre yüksekliğe ulaşırdı. Şimdi kar yağıp bir hafta içinde kayboluyor. Tekrar kar yağıyor, ama kar yerin yaklaşık 50 cm üstünde. Eskisi kadar soğuk değil. Daha çok yağmur ve fırtına var. Daha çok nem var. Sıcaklıklar düzensiz.” (Köylü TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi 2014)

Ağaç Hastalıkları Örnekleri ve Yerel Algılar

Köylüler, çoğunlukla kendi bahçelerindeki meyve ağaçlarının sağlığıyla ilgileniyor görünmektedir. Çoğu köylünün, ormandaki ağaçların sağlığına dair bir fikri olsa da, bu doğrudan bir endişe konusu değildir. Ormanın hep orada olacağına, ağaç hastalıkları ve diğer çevresel değişikliklere rağmen serpilmeye devam edeceğine inanıyor görünmektedirler.

Köylüler için, doğduklarında orada olan orman, içindeki ve çevresindeki değişikliklere rağmen orada olmaya devam edecektir. Örneğin, çam kese böceği (*Thaumetopeo pityocampa* Schiffemüller) Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerindeki çam ormanlarına zarar vermektedir. Zararlı böcekler hastalıklı ağaçlardaki belirtileriyle görünür durumdadır (bkz. Resim. 3). Buna rağmen, hiçbir köylü özellikle sorulmadan bu haşereden bahsetmemektedir. Köylüler, sorulduğunda hastalıklı ağaçları gördüklerini ve zararlı böcekleri bildiklerini doğrulamaktadır. Bazıları, yumurtalar çatlamadan ve larva evresini geçmeden önce keseleri toplayan ve yakan ekiplere katılmıştır. Ağaçlardaki zararlı böcekler onlar için yine de bir öncelik taşımamaktadır. Bu bulgu, köylülerin doğrudan ekonomik getirisi olan ağaçlarla daha ilgili oldukları yönündeki analizimizi doğrulamaktadır.

Diğer yandan, İstanbul Adalar sakinleri adadaki ağaçları etkileyen zararlı böceklerle mücadele etmek için sivil toplum etkinliği gerçekleştirmiştir. Adalar Orman Müdürlüğü adalarda bir pilot bölgede zararlı böceklerle mücadele etmek için doğaya 10,000 “gladyatör böcek” salmıştır. Müdürlük, zararlı böceklerin iklim değişiminden dolayı benzeri görülmemiş bir şekilde yayıldığını ve zararlı böceklerle mücadelede, ekolojik dengeyi koruyan yöntemlere öncelik verildiğini bildirmiştir. Gladyatör böcek (*Calosoma sycophanta* L.) ilk olarak 2003 yılında Adalar Kültür Vakfı üyelerinin girişimiyle laboratuvarlarda üretilmiştir (Milli Gazete, 1 May 2012). Adalardaki çam ağaçları, turistik cazibesi ve değerinin yanı sıra, nadide güzellikleriyle de bilinir.

Resim. 3

Thaumetopea pityocampa (Çam kese böceği) Türkiye genelindeki her tür çam ağacında bulunur. Güve larvası öncelikli olarak Kızılçamı (*Pinus brutia*), ama Karaçam (*Pinus nigra*), Sarıçam (*Pinus silvestris*), “*Pinus maritima*”, “*Pinus halepensis*”, Fıstık Çamı (*Pinus pinea*), Lübnan Sediri (*Cedrus libani*) ve bazen “*Juniperus excelsa*” gibi diğer çamları da etkiler. (Gürsoy, TR8 Batı Karadeniz Bölgesi, Eylül 2015)

Türkiye'nin başka şehirlerinde yaşayan vatandaşlar da endişelerini dile getirmiş ve çam kese böceğine karşı çare aramışlardır:

“Bilen arkadaşlara sormak istiyorum: tırtıllar çam ağaçlarında yuva yaptılar. Ancak, ağacı onlardan kurtarmanın yolunu bulamadım ve şimdi ağacın dalları çok kötü oldu. Ağaç dallarını yenileyecek mi yoksa kuruyup gidecek mi? Ağacı kurtarmak için ne yapmalıyım? Not: Ağaç oldukça uzun ve meyve ve sebzelere zarar vermesin diye alt dalları budadım.” (Hatay ilinden Sosyal Medya Alıntısı 17.7.2006)

Günümüzde, bilimsel literatürde Türkiye'deki ağaç ve ormanların sağlıksız olmasının üç ana nedeni olduğu konusunda genel bir fikir birliği oluşmuştur. Bunlar (1) orman yangınları; (2) istilacı böcekler; (3) patojenlere bağlı ağaç hastalıklarıdır (Çepel 2008). Köylülerin bakış açısından, ağaç sağlığının bozulmasının bir başka önemli biyotik nedeni daha var: zararlı memeliler ve kuşlar. Aslında, söz konusu sorun ağaç değil ama ağacın verdiği mahsuldür. Öyle görünüyor ki birçok köylü için, bir ağaç geçimleri ve ekonomilerine katkı sağladığı ölçüde değerlidir. Bahsettikleri tehdit, ayı ve yaban domuzu gibi memeli hayvanların saldırıdır. Köylüler ağaçlarını bu yırtıcılardan korumak için her yola başvurmaktadır (bkz. Resim 4 ve 5). Marmara bölgesindeki bir köylünün bu tür yırtıcılara karşı gece boyunca nöbet tutmak için traktör römorkunu çadıra çevirdiği görülmüştür (Kaplan 2015).

Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde, köylülerin bahçe ağaçlarını ayı saldırılarından koruduğu bilinmektedir (Resim. 6). Ağaçların dallarına CD ve benzeri objeler asmaktadırlar. Görünüşe göre, ayılar ve kuşlar bu parlak objeleri tüfeklerin yansımaları sanıyor ve normalde meyveleri veya insanlar tarafından yerleştirilmiş ya da doğal olarak ağaçta bulunan arı kovanları için yağmalayacakları ağaçlara yaklaşmıyor. Ağaç hastalığı ve zedelenmesi hakkındaki mülakatlarda, birçok köylü ağaçlara ayılar ve yaban domuzları tarafından yapılan ölümcül zarardan bahsetmiştir (Türkeli 2014; Çenkoğlu 2016; Kaplan 2015).

Resim. 4 Mahsul ve meyve ağaçlarını ayılar ve yaban domuzlarından korumak için tarlalara konulan çadırlar ve ses çıkaran plastik şişeler, Batı Türkiye, Ağustos (Kaplan 2015)

Ağaçların Sağlığını Değerlendirmedeki Tartışmalar

Araştırmamız farklı bilgi türleri olduğunu ortaya koymaktadır: (1) köylülere ait bilgi, günlük gözlemleri ve çevreleri hakkındaki kuşaklar arası birikmiş bilgi (yani geleneksel yerli bilgi); ve (2) bilimsel öğrenme, tümevarım ve periyodik gözleme dayalı, orman mühendislerinin

Resim. 5 Mahsul ve meyve ağaçlarını aylar ve yaban domuzlarından korumak için tarlalara konulan çadırlar ve kovucu LPG tüpü bombaları, Batı Türkiye, Ağustos (Kaplan 2015)

bilgisi. İkincisi, orman bilimlerinin incelemesi için uygundur. Antropolojik araştırmalar, toplumlarda farklı bilgi kategorilerinin ve yerli bilgi (YB), geleneksel ekolojik bilgi (GEB) ve teknoloji ve bilim araştırmalarının (TBA) olduğunu kabul eder. Özünde bu yaklaşımlar farklı sosyo-kültürel ortamlara ve farklı bilgi kategorilerine odaklanır. Ancak, YB, GEB ve TBA öğrencilerinin “birbiriyle konuşmaları” yönünde bir çağrı vardır (Knudsen 2009, p. 9; Atran 1996). Knudsen, bilgiyi ayrı “sistemler” veya “gelenekler” biçiminde ele alan yaklaşıma karşı çıkar ve söz konusu bilginin diğer bilgilere karşı nasıl yapılandırıldığına veya yeniden yapılandırıldığına daha fazla hassasiyet gösterilmesi gerektiğini savunur. Araştırmamız ağaç ve orman sağlığının kötüye gitme nedenleri ve sonuçları konusunda köylülerin ve orman görevlilerinin görüşlerinde farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Resim. 6 Ayı tarafından zarar görmüş armut ağacı, TR4 Doğu Marmara bölgesi (Kaplan 2015)

Orman köylerinde yaşayan birçok köylü ağaç sağlığının kötüleşmesini ve ormanların çürümesini belirli nedenlere bağlamaktadır. Fakat bu nedenler Ormanlık İdaresinin orman mühendisleri ve ormancılık görevlilerinin resmi, “bilimsel” görüşleriyle her zaman uyuşmamaktadır. Yerel bilgi ve tecrübeyi anlamamanın ve yerel anlayışlarla bilimsel bilgi arasındaki diyalogun önemi, ağaç sağlığında ilerleme sağlamak için gerekli perspektifleri kurgulamada esastır.

Belki de en önde gelen tartışma konusu, kullanılan ormancılık teknikleriyle ilişkilidir. Orman Müdürlüğü tarafından yoğun olarak kullanılan yöntem, belirli bir ormanlık bölgede ağaçların yaşlanmış ve sağlıksız dallarını kesmeyi ve daha genç ve daha sağlıklı olanları ormanlık alana bırakılmasını içeren ve “seyreltme” olarak adlandırılan Fin tarzı ağaç kesimidir. Bu yöntem aynı zamanda diğer ağaçların büyüebilmesi için yer açmak amacıyla bazılarının kesilmesini içermektedir. Böylelikle ormanda alan açılmaktadır. Köylüler, “İnsanlar ağaçların arasında yürüyebilmelidir ve ayrıca hava akımı gerekir”, demektedirler. Daha önce yaygın olan yöntem, kelimenin tam anlamıyla tam kesim anlamına gelen (tırıslama) denmektedir. Bu yöntemde belli bir bölgedeki tüm ağaçlar kesilerek arazi 15-20 yıl boyunca yeniden büyümeye bırakılmaktadır. Bu ikinci yöntemle, bu alanda aynı yaşta ağaçlar yetişir (bkz Görçelioğlu 2003).

Fin tarzı orman bakımı olan seyreltme yönteminde, ormanlar görsel olarak hep mevcuttur. Orman sık olmayabilir ama manzara kesintisiz orman görünümü sunar. Birçok köylü, seyreltme yöntemiyle, ağaçların canlılığını, sağlığını kaybettiğini ve genç ağaçların zayıfladığını iddia etmektedir. Kar yağdığında, ağaçların kırılıp birbirlerinin üstüne düşmesiyle birçok genç filiz yetişkinliğe ulaşmadan çürümeye başlar. Kökler güneş ışığı eksikliğinden ötürü çürür. Bu yöntem toprağı da kötü etkilemektedir. Ağaç gövdelerini ve dallarını kesmek için kullanılan makinelerden damlayan yağ toprağı kirletir ve yeni bitkilerin büyümelerini olumsuz etkiler. Dahası, seyrelmiş orman, yabani hayvanlar için yeterli örtü sağlamaz. Yabani hayvanların yuva yapmak veya yırtıcılardan saklanmak için yeterli örtülü yerleri yoktur. Bu gerekçelerle köylüler tırıslama yönteminin daha sağlıklı bir yeniden büyüme sürecine olanak sağladığını iddia etmektedir. Tüm ağaçları tek seferde kesmek genç ağaçların daha hızlı büyümesine izin verdiği gibi bol güneş ışığıyla, en sağlıklı ağaçlar serpilmektedir. Orman sık ve dirençli bir hale gelir ve vahşi yaşam bu tip bir ormanda daha iyi gelişir.

Bu durum çözümlenmemiş bir tartışma konusu gibi görünmektedir ve genel olarak, köylülerle yapılan görüşmelerde hazır bulunan orman mühendisleri yukarıdaki görüşleri kabul etmemektedir. Mühendisler bu sistemle büyüyen ağaçların yeterli güneş ışığı almadığı konusunda hemfikir olsalar da köklerin sıklıkla yapılan budama ve seyreltme işlemlerinden dolayı çürümesi konusunda çekimser kalırlar ve yeni büyüyen ağaçların zayıf olduğu iddiasını kabul etmezler. Ağaç gövdelerinin daha kalın olduğunu savunarak kara karşı en iyi direncin seçim yöntemiyle olduğuna inanmaktadırlar. Sonuç olarak, mühendisler vahşi hayatın tırıslamayla tamamen evsiz kaldığını da eklemektedir.

Tırıslama yönteminin avantajlarına gelince, orman mühendisleri tüm ağaçları tek seferde kesmenin genç ağaçların daha hızlı büyümesine olanak sağladığı konusunda fikir birliği içindedir.

Bu yöntemin genç ağaçlara bol güneş ışığı ve en sağlıklılarının serpilmesine olanak sağladığı konusunda da fikir birliği bulunmaktadır. Orman zamanla sık ve dayanıklı bir hale gelmektedir. Ancak elbette ki bu gelişme süreci içerisinde vahşi hayat, yeni orman boy verene dek mağduriyet yaşamaktadır.

Orman ve ağaç sağlığının neredeyse tüm boyutlarında farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Bazı köylüler ormanın, ormanlık alanı arttırmak için ağaç dikmek yerine, kendi başına büyümeye bırakılması gerektiğine inanmaktadır. Tartışma konuları sadece orman idaresi teknikleriyle kısıtlı kalmamaktadır. Yapay göller (göletler) ve insan yapımı barajların etkilerine yönelik farklı algılar da bir diğer tartışma konusunu oluşturmaktadır: Köylüler çevredeki barajların neden olduğu nem, çiy ve sisli-puslu havanın ağaçları, özellikle meyve ağaçlarıyla yapraklarını, olumsuz etkilediğini iddia etmektedir. Diğer yandan, bu görüş tarım ve orman mühendisleri tarafından her zaman desteklenmemektedir. Köylüler aynı zamanda cep telefonu vericileri ve elektromanyetik dalgaların artmış olduğunu, doğal çevreyi olumsuz etkilediğini de öne sürmektedirler. Köylüler ayrıca arılar ve kuşların mağdur olduklarına da inanmaktadır. Hem köylüler hem de orman görevlileri çeşitli böcek türlerinin arttığında hemfikirdir. Bölge Orman Müdürlüğü ve köy meclisi bu konuya ilişkin nedenleri ve çözümleri tartışmaya devam etmektedir.

Aynı şekilde, (en kârlı olanları ceviz ağaçları, çamlar ve ladinler olmak üzere) ladin, köknar, çeşitli çam türleri ve ağaçlarını barındıran zengin bir doğal orman sahip Doğu Karadeniz Bölgesinde, köylüler ladin ağaçlarının tepelerinden kuruduklarını söylemektedir. Bu durum genç ağaçları da etkilemektedir ve bu hastalık 2010'dan beri artmıştır. Köylüler bunun bölgedeki neme yol açan barajlardan kaynaklandığını ve çam ağaçlarını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. (Resim. 7)

Resim. 7 Nemden dolayı enfekte olduğu düşünülen ladin ağaçlarının dalları, TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi (Türkeli 2014)

Ağaç hastalıklarına yönelik çarelere ilişkin de yerel halk ve Orman Müdürlüğü arasında görüş farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklardan biri adi şimşir ağacını tehdit eden mantar hastalığıdır. Adi şimşir (şimşir) ağacı (şimşir ailesinden buxaceae) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde hem ekonomik hem de folklorik değeri olan değerli yöresel bir ağaçtır. Aynı zamanda, bu ağaç halen iklim değişikliklerinden ve ağaç hastalıklarını da arttıran gelişigüzel kesim gibi insan faaliyetlerinden dolayı mağduriyet yaşamaktadır. Bu durumdan ötürü, Orman Bölge Müdürlüğü 2012'de civardaki diğer ağaç hastalıklarını önlemek için tüm hastalıklı ağaçların kesilmesi çağrısında bulunmasına rağmen hiç kimse bu görevi üstlenmek için gönüllü olmamıştır. Orman Müdürlüğü kararın gerekçesini, kurumuş ağaçların odunlarının ekonomik kazanca dönüştürülmesi olarak açıklamıştır. Müdürlük, bölgeleri içindeki tüm şimşir ağaçlarının (gen koruma ağaçları ve ulusal orman rezervleri dâhil) kesilmesi gerektiği görüşündedir. Öte yandan, yerel halk ve doğa koruma toplulukları tarafından, öldüğü düşünülen ağaçlarda yeni yaprakların büyümüş olduğu gözlemlenmiştir.

Görüş farklılıkları hastalığın yayılışına yönelik fikirlere de uzanmaktadır. Doğa koruma toplulukları üyeleri, şimşir yanığı *Cylindrocladium pseudonaviculatum*'un ağaca nüfuz etmesi ve enfeksiyona neden olması için öyle bir açıklığa ihtiyaç duymazken, V. Buxi'nin ağaca ağaç üstündeki kesikler ve yaralardan girdiğini gözlemlemektedir. Dolayısıyla, eğer ağaç budanırsa veya kesilirse, bu hastalığın daha da yayılmasına yol açacaktır. Türkiye'nin Karadeniz Kıyısı'ndaki ünlü Fırtına Vadisi ormanları sık doğal ormanlardır. Doğa koruma toplulukları üyeleri aynı zamanda şimşir ağaçlarını kesme girişiminin insanların girip, sık ormanlık alanlardan geçmesi anlamına geleceğinden, büyük ihtimalle hastalığın yayılmasını arttıracığından da endişe duymaktadırlar. Bir diğer endişe de ağacın ekonomik kullanımına ilişkindir. Şimşir'in dalları ve yaprakları ticari çiçekçiler tarafından çiçek buketleri yaparken dekoratif yeşil dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Ağaç dallarının bu şekilde kullanılması hastalığın yayılmasının önemli nedenlerinden biri olabilir (Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği 2013).

Fıstık çamı, bereketli kozalaklarından ötürü değerli bir ağaçtır. Ağaç bakımı kapsamında ağaçlar budanır ve böcek ilacı sıkılır. Geçmiş yıllarda fıstık çamı değişik bir hastalık yaşamaktaydı. Köylülerin tedirgin edici bulduğu bu durumu, görüşülen bir köylü şöyle ifade etmektedir: “Başta ağaç çiçekleri bir sürü kozalakla kaynıyor, ama ardından ağaçta olgunlaşmalarına yetecek kadar kalmıyor. Ağacın belli bir yüksekliğindeki kozalaklar düşüyor. Köyün geliri gerçekten de azaldı”. Bir diğer köylü ise “Ben bilimsel olarak bilgili değilim. Ormancılık idasi bununla mücadele ediyor ama bu yeterli değil”, diye eklemektedir (Akdeniz Bölgesinden Köylüler). Köylülerin beklentileri bilim insanlarının bu ağaç hastalığından kurtulmak için problemi anlamalarına yardımcı olmak üzere girişimde bulunmalarıdır (Arslan ve Şahin 2016).

Bir diğer yaygın ağaç hastalığı, yöresel olarak gökçe otu olarak da anılan Avrupa ökse otudur (*Viscum Album Ssp. Austriacum* (Wiesb.) Vollman). Bu asalak bitki her tür ağacın gövdesinde ve dalları üzerinde büyür. Sıkıca tutunur ve ağacı soğurur, ihtiyaç duyduğu mineralleri tüketir ve sonunda kurumasına sebep olur. Köylüler, besleyici olmasının dışında, bitkinin hayvanların bağırsak hareketlerini düzenlediğini iddia ederek, koyunlarını ve keçilerini beslemekte kullandıkları bu asalak ota değer vermektedir. Ancak, otun sağlıklı ağaç gelişimini engellediği bilinmektedir. Avrupa'ya özgü ökse otu ağaç dallarının kurumasına sebep olur. Köylüler bu ağaç parazitiyle

savaşmayı Orman Müdürlüğüne ait bir sorumluluk olarak görmektedir. Diğer yandan, Orman Müdürlüğü çalışanları köylülerin bu sorumluluğu Orman Müdürlüğüne yüklediğini, kendi başlarına alabilecekleri ve almaları gereken önlemleri almadıklarını söylemektedirler.

Köylüler uygun olmayan ağaç kesim faaliyetleriyle ağaçlara zarar verenlerin sadece kendileri olmadığına inanıyorlar. Orman Müdürlüğü çalışanları da hata yapabileceğini ve onların da ağaçlar ve ormanlara karşı hatalı işleri için cezalandırılmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Orman Müdürlüğünden çok köylülerin ormanı koruduğuna ve ormanın iyiliği için iş birliği ve karşılıklı anlayışa ihtiyaç olduğuna inanmaktadırlar. Köylüler ağaçlar ve ormanı daha iyi anlayanların, gençlere nazaran eski nesil; kadınlara nazaran erkekler; yabancılara nazaran yerel halk ve orman idaresine nazaran köylüler olduğunu öne sürmektedirler. Bu inançların nedenleri daha tecrübeli olma, daha fazla bilgi birikimine sahip olma, ormanda daha çok zaman geçirme ve bazı yöntemlerle uygulamaların sonuçlarını ilk elden görme kriterlerine dayanmaktadır (bkz Barlı 2006; Sağlam ve Öztürk 2008; Tolunay ve Alkan 2008).

Son Sözler

Bu yazı, ormanlar ve orman ürünlerinin ağırlıklı olarak devlet tarafından sahiplenildiği ve düzenlendiği Türkiye bağlamında; köylülerin kendi bahçeleri ve meyve bahçelerindeki ağaçların sorumluluğunu daha fazla üstlendiğini göstermeye çalışmaktadır. Yapılan etnografik araştırma köylülerin ağaç sağlığına ilişkin algıları ve kaygılarının söz konusu ağaca olan yakınlıkları ve ilişkileriyle doğrudan bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Ağacın ekonomik değeri arttıkça ağaç sağlığına olan ilgi artmakta, köylüler bu tanıma uyan ekonomik değeri daha yüksek ağaçların sağlık durumu ile daha fazla ilgilenmektedirler.

Ağaç ölümü ve ağaç sağlığının kötüleşmesinin altında yatan bilinen ya da bilinmeyen çok sayıda neden bulunmaktadır. Ağaç hastalıklarının nedenlerini anlamada ve yapılan müdahalelerin başarısını belirlemede karşılaştığımız engelleri aşmak açısından köylülerin ağaç sağlığı algısı, önemli düzeyde bilgi sağlamaktadır. Köylüler, uzun süreler boyunca ormanlarla iç içe yaşamaları ve ağaçları yakından gözlemlene fırsatı bulabilmeleri gerekçesiyle ağaç sağlığı hakkında daha bilgili ve anlayışlı grubun kendileri olduğunu düşünmektedir. Bu inancı rağmen, köylüler aynı zamanda bilimsel görüşe başvurma gereksinimini hissetmekte ve orman görevlilerinin köylüler için değerli olan ağaçları etkileyen ağaç hastalıklarıyla aktif olarak mücadele ettiklerini görmek istemektedirler.

Türkiye’de, ormanları koruma, geliştirme ve işletme görevi Orman ve Su İşleri Bakanlığına aittir. Bakanlığın ayrıca doğayı korumanın yanı sıra koruma alanlarını geliştirme ve işletme sorumluluğu da bulunmaktadır. Bakanlığın vizyonu, “ormanları ve su kaynaklarını rasyonel bir biçimde idare eden saygın ve güçlü bir kuruluş; doğayı korur ve iyileştirir” şeklinde belirtilmiştir (Eroğlu 2016). Aynı zamanda bakanlığın stratejik planlaması içinde, “hizmet ettiği insanlar ve kuruluşların memnuniyetine ve tüm uygulamalarında mantıklı, katılımcı, şeffaf, entegre ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışını sağlamak için çaba sarf etmeye öncelik vererek”, çalışmalarında katılımcı bir yaklaşım olması gerektiği yer almaktadır (Eroğlu 2016).

Dolayısıyla, hem köylüler hem de Orman Müdürlüğü tarafında, ağaç hastalıkları ve ağaç ıslahına yönelik çalışmada işbirlikçi bir çalışmaya ve dayanışmaya gereksinim olduğuna dair bir anlayış mevcuttur. Çalışma stratejilerini belirlerken, köylülerin sesini ve gereksinimlerini Orman Bakanlığının endişeleri ve çabalarıyla birleştirmek, bu amaçla bu tür katılımcı yaklaşımların geliştirilmesi ve sürdürülmesini sağlamak zorunlu hale gelmiştir. Köylülerin hazır bulunduğu katılımcı eylemlerin gerekli olduğunu belirtmek yeni bir fikir olmasa da, böylesi bir diyalog, doğa olaylarının farklı şekillerde açıklandığı durumlarda özellikle önem arz etmektedir.

Şüphesiz, halk etiyojisi ve bilimsel düşünme “birbiriyle konuşmaya” gereksinim duymakta ve bu farklı anlayış biçimlerinin birbirlerini nasıl etkilediklerini açıklamaktadır. Köylülerin, orman görevlilerinin ve sosyal bilimcilerin bulunduğu, görüşlerini oluşturduğu ve paylaştığı zemin, bu grupların birbirleri karşısında konumlandığı karmaşık bir alandır. Ağaç sağlığına yönelik görüşler farklı grupların birbiriyle etkileşimde bulunduğu sosyal ve doğal mecralarda tartışılmakta ve bu tartışmaların nihayetinde ağaç sağlığı ve ağaçların varoluşunu sürdürebilmesini de etkilemektedir.

Teşekkür

Bu yazıda rapor edilen araştırma “Türkiye’deki Orman Köyleri Üzerine Sosyal Antropolojik Araştırma” başlıklı bir sosyal bilimler araştırma projesi olarak, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu desteğiyle hazırlandı (TÜBİTAK) SOBAG – 1001 – 114 K 125.

Notlar

1. Türk tarihinde, Osmanlı Sultanları birçok özel bahçe inşa etmiştir. Ancak hepsi etkileyici devlet törenlerine yönelik mekanlar olarak değil, sultanların ve ailelerinin eğlenceli saatler ya da günler geçirebileceği, mahrem yerler olarak da tasarlanmıştır. (Atasoy 2002).

2. <http://www.isteataturk.com/haber/1111/yalovada-millet-ciftliginde-yuruyen-koskun-insaatinda-24071930>.

3. Türkçede: “Köylü milletin efendisidir”.

4. <http://aa.com.tr/en/turkey/worlds-5th-oldest-yew-tree-discovered-in-turkey/596600>.

5. nomenclature d’unités territoriales statistiques.

6. Etnografik köy araştırmaları Dr. Nihan Bozok, Büşra şahin, Cennet Erdoğan, Emrah Tüncer, Handan Türkeli, Gizem İdrisoğlu, İbrahim Arslan, Pelinsu akın, Sena enkoğlu, Tangör Tan, Ünsal Uzan and Volkan Kaplan tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazıda, onların yayımlanmamış araştırma raporlarına referans yapılmaktadır.

7. Multidisipliner araştırma ekibi antropolog Prof. Dr. Akile Gürsoy (Proje yürütücüsü), orman mühendisi, ormancılık/bahçecilik uzmanı Prof. Dr. Cemil Ata, antropologlar Prof. Dr. Yüksel Kırımlı, Dr. Ebrar Akıncı, Dr. Abdurrahman Yılmaz, nüfus bilimci Prof. Dr. Aykut Toros, tarihi Dr. Selçuk Dursun, sosyologlar Dr. Nihan Bozok ve Dr. Ozan Zeybek'ten oluşmaktadır.

Kaynaklar

Alkan, S., & Toksoy, D. (2008). *Orman Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı: Trabzon İli Örneği Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 37–46.

Altan, Y., Akgül, H., Uğur, Y., & Solak, H. (1998). *Manisa'nın Anıt Ağaçları ve Halk Kültüründeki Yeri*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.

Anadolu Ajansı. (2017). <http://aa.com.tr/en/turkey/worlds-5th-oldest-yew-treediscoveredinturkey/596600>.

Angel, H. (2008). *Green China*. UK: Stacey International.

Appadurai, A. (1991). *Global Ethnospaces—Notes and Queries For a Transnational Anthropology*. in R. G. Fox (Ed.), *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Sante Fe: School of American Research.

Archard, F. (2009). *Vital Forest Graphics*. UNEP, FAO, UNFF.

Arslan, İ., & şahin B. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu*. TR6 Akdeniz Bölgesi, Türkiye, (TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Ata, C. (2007). *“Arboretumlar ve Kent Ormanları”*, TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, İstanbul Kent Sempozyumu Bildirileri. İstanbul.

Atasoy, N. (2002). *A Garden For the Sultan - Gardens and Flowers in the Ottoman Culture*. İstanbul: Aygaz.

Atmış, E., Özden, S., & Wietze, L. (2007). *Urbanization Pressures on the Natural Forests in Turkey: An Overview*. *Urban Forestry & Urban Greening*, 6 (2), 83–92.

Atran, S. (1996). *Cognitive Foundations of Natural History -Toward an Anthropology of Science*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Aygen, D. (2002). *Orman Yasası ve İlgili Mevzuat*. Ankara: Adil Yayınevi.

Barlı, Ö. (2006). *Analytical Approach for Analyzing and Providing Solutions for the Conflicts Among Forest Stakeholders Across Turkey*. *Forest Policy and Economics*, 9, 219 -236.

Bingöl, İ. H. (2005). *Ülkemiz Ormanları ve Ormancılığı*. Ankara: Baran Ofset.

Bozok, N. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR3 Ege Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No. 114K125).

Çağlar, Y. (1992). *Türkiye Ormanları ve Ormancılık*. Cep Üniversitesi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakın, P. (2015). *Etnografik Alan Çalışması Raporu, Batı Karadeniz Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Çenkoğlu, S. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR5 Batı Anadolu Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Çepel, N. (2008). *Yok Ettiğimiz Ormanlarımız Kaybolan Fonksiyonel Değerler ve Zamanımızın Orman Ölümleri*. İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.

De Planhol, X. (1965). *Les Nomades, La Stepe et la Forêt en Anatolie*. *Geographische Zeitschrift*, 53(2–3), 291–308.

Dobson, A., & Eckersley, R. (2006). *Political Theory and the Ecological Challenge*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Doğru, S. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TRA Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, Türkiye*, TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Douglas, M. (1966). *Purity and Danger, an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. UK: Routledge and Keegan Paul.

Dursun, S. (2007). *Forest and the State: History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire (Unpublished Ph.D. thesis)*. Sabancı University.

- Emlik, H. (2017). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).
- Erdoğan, C. (2017). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR7 Orta Anadolu, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).
- Erdönmez, C., & Özden, S. (2009). *Relations Between Rural Development Projects and Urban Migration: The Köykent Project in Turkey*. *Ciencia Rural*, 39(6), 1873. Santa Maria.
- Eroğlu, V. (2016). *Republic of Turkey, Ministry of Forestry and Water Affairs*. www.ogm.gov.tr.
- FAO. (2016). *Global Forest Resources Assessment 2015. How are the Worlds' Forests Changing?* (2nd ed.). Rome: UN Food and Agriculture Organization.
- Göl, C., Özden, S., & Yılmaz, H. (2011). *Interactions Between Rural Migration and Land Use Change in the Forest Villages in the Gökçay Watershed*. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 35, 247–257.
- Görcelioğlu, E. (2003). *Finlandiya Ormancılığı İçin Yeni Çevre Programı*. İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları. No. 41.
- Gülersoy, Ç. (1972). *İstanbul'un Anıtsal Ağaçları*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Gülöksüz, E. (2010). *Orman Sayılan Arazilerde Mülkiyet Hakları, Tarihsel ve Güncel Gelişmeler, Toprak Mülkiyeti Sempozyumu, Ankara, Türkiye, 17 - 18 Aralık 2009, ss.400-414*, Memleket Yayınları.
- İdrisoğlu, G. (2015). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR1 İstanbul Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).
- Kagan, J. (2009). *The Three Cultures—Natural Sciences, Social Sciences and the Humanities in the 21st Century*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kaplan, V. (2015). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR4 Doğu Marmara Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K125).
- Karpat, K. (1967). *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knudsen, S. (2009). *Fishers and Scientists in Modern Turkey, the Management of Natural Resources, Knowledge and Identity on the Eastern Black Sea Coast* (Vol. 8), *Studies in Environmental Anthropology and Ethnobiology*. New York: Berghahn Books.

Marzano, M., Dandy, N., Papazova-Anakieva, I., Avtziş, D., Connolly, T., Eschen, R., et al. (2016, September). *Assessing Awareness of Tree Pests and Pathogens Amongst Tree Professionals: A Pan-European Perspective*. *Forest Policy and Economics*, 70, 164–171.

Mataracı, T. (2004). *Ağaçlar Marmara Bölgesi Doğal - Egzotik Ağaç ve Çalılıarı* İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.

Millar, C. I., & Stephenson, N. L. (2015). *Temperate Forest Health in An Era of Emerging Megadis-turbance*. *Science*, 349 (6250), 823–826.

Namıkoğlu, N. G. (2012). *Türkiye'nin Ağaçları ve Çalılıarı*. İstanbul: NTV Yayınları.

Öner, N., Özden, S., & Üstüner, B. (2010). *Relationship Between a Natural Monumental Stand in Turkey and Local Beliefs*. *Journal of Environmental Biology*, 31, 149–155.

Özbay, F. (2015). *Aile, Kent ve Nüfus: Dünden Bugüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
PROFOR Innovation and Action for Forests and World Bank Group, Poverty, Forest Dependence and Migration in the Forest Communities of Turkey, www.profor.info. Washington, June 2017.

Radkau, J. (2008). *Nature and Power* (2002 German). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Republic of Turkey, *Ministry of Forestry and Water Affairs*. (2012). General Directorate of Forestry. Forests of Turkey. Ankara.

T.C. Orman Genel Müdürlüğü. (2015). 2015 Türkiye Orman Varlığı. www.ogm.gov.tr.

Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği. (2013). *Bir Kırsal Çevre Öyküsü -Şimşirler-in Başına Gelenler*. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını No 16. Ankara

Sağlam, B., & Öztürk, A. (2008). *Orman Koruma Faaliyetlerinde Etkinliğin Artırılmasında Orman Köylüsü-Ormancılık Teşkilatı İlişkileri: Artvin Orman Bölge Müdürlüğü Örneği*. *Orman Fakültesi Dergisi*, 8(2), 131–143. Kastamonu Üniversitesi Yayınları.

Suzuki, P. (1964). *Encounters with İstanbul: Urban Peasants and Village Peasants*. *International Journal of Comparative Sociology*, 5, 208–216.

Suzuki, P. (1966). *Peasants without Plows: Some Anatolians in İstanbul*. *Rural Sociology*, 31(4), 428–438.

Tan, T. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu TR2 Batı Marmara Bölgesi, Türkiye* (TÜBİTAK Proje No . 114K1250).

The World Bank. (2009). *The Little Green Data Book*. Washington: The World Bank.

The World Bank. (2016). *The Little Green Data Book*. Washington: The World Bank.

Tolunay, A., & Alkan, H. (2008). *Intervention to the Misuse of Land by the Forest Villages: A Case Study from Turkey*. *Ekoloji*, 17(68), 1–10.

Tüncer, E. (2016). *Etnografik Köy Araştırması Raporu*. TRB Orta Anadolu Bölgesi, Türkiye (TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Türkeli, H. (2014). *Etnografik Köy Araştırması Raporu*. TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye (TÜBİTAK Proje No . 114K125).

Üsküdar Belediyesi. (2003). *Yüzyılların Görkemli Tanıkları Mısralardan Gönüllere Üsküdar'ın Anıt Ağaçları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları.